

Čuvač ovčák nebo čuvač pastevec – ochránce stáda a pomocník člověka

Při práci s dobyt看em se uplatňují dva typy psů. Jednak psi ovčáčtí, kteří stádo vodí, manipulují s ním podle příkazu člověka. Jsou navázáni na člověka a se stádem nežijí, žijí s člověkem. Druhým typem jsou psi pastevečtí, kteří prakticky se stádem žijí. Od malička jsou u stáda, navážou se na něj - tj. poznají zvyky ve stádu, naučí se poslouchat vůdčí ovci, přijmou stádo a považují ho za svou smečku, doprovázejí stádo všude, kam jde, a v případě nebezpečí stádo ochraňují. Pastevečtí psi nejsou navázáni na člověka, nežijí s člověkem, člověk je pouze dochází k ovčím krmit. Jsou zcela samostatní a samostatně se rozhodují v nepřítomnosti člověka. Jsou to ochránci stád.

Odpověď na otázku, zda je čuvač pastevec, nebo ovčák, není zcela jednoznačná.

Čuvač – ovčák

Obecně je čuvač pokládán za pastevecké plemeno. Při rozumném výcviku je však schopen se naučit i dovednostem ovčáckého psa. Dochované informace a i naše vlastní zkušenosti ukazují, že čuvač se může naučit vyvést stádo z košáru, sehnat stádo dohromady a přemístit ho – samozřejmě ve spolupráci s psovodem. Nikdy v tomto asi nebude dosahovat mistrovství borderek. K práci se stádem se staví po „čuvačím“. Leckdy se na jeho práci projeví i to, že se mu momentálně pracovat nechce (třeba proto, že mu je teplo nebo je unavený). Jakási fascinace stádem není u některých čuvačů až tak obrovská jako třeba u borderek. Pokud však stádem „fascinován“ je, nebo pokud se rozhodne, že pracovat bude (např. proto, že si chce udržet dobrý vztah se psovodem ...), je schopen předvést excelentní výkon. I zde platí, že aby čuvač nějakou práci odvedl dobře, musí to jednak umět a zároveň musí chtít. Přičemž naučit ho ovčáckým dovednostem bývá většinou ten menší problém. Základní ovčácký výcvik v tzv. tradičním stylu pasení zvládá bez problémů.

Je třeba zmínit ještě jeden důležitý fakt. Většina čuvačů dnes bohužel nežije ve svém původním prostředí horské salaše a není denně u ovčích. Dnes jsou čuvači především rodinní psi, jejichž posláním se většinou stalo hlídat rodinný dům a zahradu. Ke stádu se většinou dostávají velmi omezeně při ovčáckém výcviku. Z toho vyplývá, že se dostávají do kontaktu se stádem, na které nejsou navázáni a nepovažují ho za „své“. Nejsou to „jejich“ ovečky a i to zřejmě přispívá k tomu, že ne vždy pracují s „takto zapůjčeným“ stádem tak nadšeně, jak by si třeba psovod představoval. Je též vysoce pravděpodobné, že by „zapůjčené“ stádo v případě napadení nebránili. Není prostě „jejich“.

Čuvač – pastevec

V minulosti bača dal ostavené štěně do košáru a nechal ho, aby se na stádo v košáru navázalo. Štěně bylo trvale s ovčím, bez kontaktu s lidmi, bača ho pouze chodil do košáru krmit. Štěně se naučilo respektovat vedoucí ovci, na stádo se navázalo a doprovázelo ho. Nevzdalovalo se od stáda, byla to pro něj jeho smečka. V případě nebezpečí svou smečku bránilo. Takto je to popsáno v dochované literatuře. Prakticky toho ale víme pouze velmi málo, protože se čuvač k tomuto svému původnímu účelu již desítky let nepoužívá. Asi nejlépe byla tato problematika popsána v článku paní Jany Goliášové publikovaném před

lety ve Zpravodaji Klubu chovatelů slovenských čuvačů v SR s využitím publikace Obnovení tradice využívání pastýřských strážních psů, který se zabýval tradicí využívání pasteveckých strážních psů na Slovensku – viz dále.

Obnovení tradice využívání pasteveckých strážních psů na Slovensku

Zpravodaj Klubu chovatelů slovenských čuvačů - Slovenská republika
upraveno

Úloha pasteveckých strážních psů v současnosti dostává nový rozměr. Kromě tradiční ochrany hospodářských zvířat se strážní psi nepřímo podílejí i na zachování našich vzácných šelem – vlka, medvěda a rysa. Správně vychovaní a používaní psi dokáží účinně zabránit přístupu divokých zvířat ke statku. Tím se otvírá možnost lepšího soužití člověka a šelem, jejichž početnost už není potřebné regulovat lovem. Tuto úlohu však zvládnou jen správně vychovaní strážní psi, kteří na Slovensku již vymizeli, nebo se chovají lokálně, aniž by o nich vůbec někdo věděl.

V Evropě se odpradávná využívali psi k ochraně stád proti medvědům, vlkům, rysům a zlodějům. Pastýři vyšlechtili velké mohutné psy s průměrnou hmotností 35-40 kg, výškou 65-70 cm a chováním odlišným od menších čilých psíků používaných na zahánění. Strážní psi ve dne i v noci věrně doprovázejí stáda ovcí, koz, koní nebo dobytka. Psi chrání domácí zvířata zastrašováním šelmy, výhrůžnými projevy a postoji, čímž narušují postupnost jednotlivých fází lovu. Většina šelem vyrušená při útoku se vzdá dalšího úsilí získat kořist. Skutečný boj mezi psem a šelmou je výjimkou. Šelma se při střetnutí se psem instinktivně vyhýbá riziku poranění a neusiluje ulovit kořist za každou cenu. Pastýři využili poznatky získané dlouhodobým pozorováním chování psů a vyvinuli systém ochrany domácích zvířat a zároveň i volně žijících šelem.

Psi se na ochranu domácích zvířat tradičně používali po století, ale ve dvacátém století zaznamenal jejich chov postupný úpadek. Když se po 2. světové válce začaly v Evropě snižovat stavy ovcí, poklesly i počty psů a zanikla i kulturní tradice jejich výchovy, výcviku a praktického využívání. Slovensko je v tomto ohledu extrémním příkladem. Slovenští pastýři před 2. světovou válkou uvažovali své psy na řetěz, aby v nich vypěstovali agresivitu vůči lidem - zlodějům ovcí. Nyní je uvazují ze strachu, protože věří, že agresivita je jejich vrozená vlastnost. V mnoha zemích ukázaly výzkumy, že psi neuvázaní na řetězu nejeví vrozenou agresivitu vůči lidem. Uvazování psů v blízkosti stáda nebo ohrady snižuje jejich obranyschopnost – psi si nemohou správně navyknout na ovce, nemohou je chránit proti šelmám a vyvine se u nich tzv. řetězový efekt – nadměrná agresivita vůči lidem. Na malbě z 19. století je zachycen strážní pes s „pichlavým“ obojkem na krku. Je to důkaz toho, že i slovenský čuvač se v minulosti využíval správným způsobem a nebyl uvazován na řetěz.

Pastýřští strážní psi jsou důležitými pomocníky při snižování ztrát zaviněných šelmami. Úspěch závisí na vrozených vlastnostech a správném výcviku psa. Při výcviku pastýřských strážních psů se využívají úplně odlišné metody než při výcviku služebních a mysliveckých psů a psů na nadhánění.

Pastýřští strážní psi mají vlastnosti odlišné od jiných plemen psů. Po dobu jejich celého života u nich přetrvávají vlastnosti podobné štěněčím – olizování tlamy, žebrání o potravu, hravé zápasení, následování rodičů nebo sourozenců, zdržování se v blízkosti domu nebo pelechů, ohlašování příchodu jiných lidí a zvířat, absence loveckého pudu. Každý pes projevuje tyto vlastnosti v různé míře, ale je možné je utvrdit učením nebo pozitivními zážitky. Pes mnohé z těchto vlastností projevuje vůči ovčím, jako kdyby byly jeho sourozenci či rodiči.

Pastýřští strážní psi mají sklony dělat věci podle návyku. Dobře osvojený návyk se u nich mění velmi těžko. Nevyvinutý lovecký pud je základním předpokladem důvěryhodnosti psa. Při výběru štěňat se zaměříme na dvě vlastnosti psa při styku s ovci – podřízenost a neškodnost dotyků při seznamování. Podřízené chování spočívá v přibližování se k ovci se sklopenými ušima a přivřenými očima, vyhýbaní se pohledu do očí a lehání si na hřbet. Očichávání hlavy a zadku se nazývá seznamovací chování. Oba dva druhy chování jsou žádoucí a nasvědčují tomu, že pes má dobře vyvinuté instinkty, které budou správně pracovat. Přilnutí psa k domovu nebo sourozencům je základní projev věrnosti. Strážci stáda se vybírají pro jejich schopnost následovat jiné zvířata. Projevem věrnosti psa je doprovázení stáda, spaní a polehávání mezi ovci. Výzkumníci dokázali přímou souvislost mezi věrností strážního psa snižováním ztrát zaviněných šelmami. Proto úspěch spočívá v naučení štěňat následovat ovce.

Podstatou hlídání je schopnost psa reagovat na očekávané změny. Proto se vybírají takoví strážní psi, kteří zahlásí neznámé zvířata, osoby, zvuky a jiné vlivy. Pro štěňata je typické, že na nové a cizí situace reagují odběhnutím a poštekáváním se zvednutým ocasem nad hřbet. Při oslovení zaběhne k ovčím nebo domů s ocasem staženým mezi nohy. Toto nazýváme zastrašování nebo výhružným chováním. Zastrašování strážním psem většinou postačuje na zahnání šelmy. Přímé napadnutí šelmy psem není většinou potřebné a vyskytuje se zřídka. Dospívající pes je postupně smělejší a vzdálenost mezi ním a veřelcem se zmenšuje. Vzdálenost vběhnutí psa zřídka překročí hranici pozemku.

Výchovu psa v prvním roce život zaměříme na navyknutí si na ovce a vytvoření vzájemných sociálních vazeb. Sociální vazby vytvořené krátce po odstavení štěňat jsou důležité pro budoucí společenské kontakty psa. Malé štěně vyrůstající ve stálém styku s ovci bude v dospělosti s větší pravděpodobností upřednostňovat ovce před lidmi nebo psy.

Od začátku je důležité držet psa s ovci a vyloučit návštěvy domu, styk s lidmi a jinými psy včetně sourozenců. Štěně hned po odstavení umístíme do cvičné ohrady se šesti nebo více ovci na období 8-12 týdnů - tedy až do věku pěti měsíců. Ohrada má být v blízkosti vody, na místě, kde se ovce shromažďují. Ovce ve výcvikové ohradě střídáme, aby si i plaché ovce na psa zvykly. Když štěně dovrší 5 měsíců, otevřete dvířka výcvikové ohrady. Štěně by mělo následovat ovce, které z výcvikové ohrady přecházejí k hlavnímu stádu. Potom do ohrady zavírejte jen na noc několik ovci se štěnětem po dobu 1-2 měsíců. Když se vzdálíte na delší dobu, štěně nechejte zavřené v ohradě. Když je štěně s ovci na pastvě, nechávejte dvířka v ohradě otevřená. Štěně se může kdykoli vrátit domů. Ohradu využívejte na krmení štěněte. Pro staršího psa postačuje přístřešek jako místo odpočinku a krmení psa. Na zadní stranu přístřešku je vhodné umístit sůl pro ovce. Přístřešek potom slouží jako místo vzájemného kontaktu a navykání psa na ovce.

Zapamatujte si – jestliže chcete, aby Váš pes dával pozor na ovce, musíte ho vychovat s nimi. Záleží na Vašem úsudku, odkdy psa necháte samotného mimo cvičnou ohradu. Obvykle je to ve věku 6-8 měsíců. Psa je možné nechat bez dohledu obvykle tehdy, když upřednostňuje pobyt s ovci na pastvě před následováním člověka při odchodu ovcí. Pastýřské strážní psy vychovávejte jinak než psy určené k nadhánění a pro jiné účely. Strážní pes, který si hraje s jinými psy, si dříve vypěstuje vztah k nim než k ovci. Vzájemné postupné seznámení strážního a ovčáckého psa je však potřebná pro zmírnění agresivity a pozdější spolupráci na pastvě. Seznamování psů lze připustit až tehdy, když je strážní pes dobře navyknutý na ovce. Psa hlaďte s rozvahou, jen za určitých okolností, protože takto se utužuje vztah mezi ním a člověkem. Čím více budete psa hladit, tím více bude vyhledávat společnost lidí. Je však vhodné udržovat částečný kontakt mezi člověkem a strážním psem, protože členové rodiny příležitostně přicházejí do kontaktu se psem při kontrole jeho zdravotního stavu nebo při přesunu na jinou pastu. Přicházet do styku se psem je nejlepší při krmení nebo při obhlídce ovcí na pastvě nebo v ohradě. Psa není vhodné cvičit na poslušnost, protože takto se zase upevňuje vztah k lidem.

10. 7. 2004 navštívili zástupci slovenského Klubu chovatelů slovenských čuvačů a dva členové Lesoochranského sdružení VLK vesnici Ubla na hranici s Ukrajinou. Tam měli možnost vidět, že i na Slovensku je možné dokonalé navázání pastýřských psů – čuvačů na stádo ovcí soukromého majitele ve dne v noci v lokalitě, kde se často střetávají s útokem vlků. Podle vyprávění majitele se jeho psi už střetli s útokem vlků a dokázali svoje ovečky ochránit. Majitel byl na své psy velmi hrdý. Není totiž jednoduché psy na tento úkol vychovat. Všichni se ale shodli na tom, že dnešní čuvači si svoje strážní vlohy zachovali. Zvláště fenka chodila s ovečkami bok po boku. Jako doklad o navázanosti na ovce svědčí pořízené fotografie.

Až dojemně zapůsobil obrázek 3 měsíčního pejska z tohoto spojení, který vyrůstal s ovečkami v maštali. Zástupci klubu ho již zastihli u nového majitele, kde bude doprovázet své ovečky. Byl krásně navázaný na ovce a bude jen na lidech, aby dohlédli na to, aby vyrostl ve statného čuvače, aby v pubertě nezačal honit ovce, aby ho lidé z jakéhokoli důvodu nezačali uvažovat na řetěz, aby nezahodili to, co psík získal od matky. Jen tak totiž může čuvač plnit své původní poslání.

Blanku a Axe zbonitovali zástupci klubu bez výstav, k jejich uchovnění je ještě potřeba rentgen kyčlí. V případě dobrého výsledku rentgenu budou uchovněni a snad i jejich potomstvo bude chránit ovce proti šelmám. Bez výstav proto, že příprava na výstavu a výstava samotná by mohla narušit pouto, které se vytvořilo mezi psy a ovci.

Vypracovala Jana Goliášová za použití publikace Obnovení tradice využívání pastýřských strážních psů – autor Doc. Ing. Slavomír Findo, DrSc.

Ovčácký výcvik slovenského čuvače – pasení v tradičním stylu s čuvačem

I přes ne úplně bohaté zkušenosti s touto disciplínou můžeme říci, že pasení v tradičním stylu je pro čuvače a jeho pána ideální aktivita. Většina čuvačů je nadšená kontaktem s ovci a pasení se jim líbí. Mají v sobě zakódovány vlohy k této činnosti, ovce nenapadají, poměrně rychle chápou, co se po nich chce, a brzy začnou vodit stádečko ovcí za pánčkem.

Ze zkušenosti víme (klubové ovčácké víkendy a podobné akce), že čuvači mají k ovčím či kozám v drtivé většině případů bezproblémový vztah. Nenapadají je, jsou schopni s nimi sdílet společný prostor, respektují je. Přibližně polovina čuvačů ale nejeví o práci se stádem velký zájem. Mohou s ovci být, ale nevodí je, nepracují s nimi, nezajímají je, přehlíží je. Druhá přibližně polovina čuvačů projevuje ovčácko-pastevecké vlohy, které je možné dále rozvíjet. O ovce od počátku jeví zájem, mají tendenci si s nimi hrát a shánět je dohromady. Jsou kontaktem s ovci nadšeni a pasení se jí líbí. Ovce nenapadají, poměrně rychle chápou, co se po nich chce, a brzy začnou vodit stádečko ovcí za psovodem.

Zcela zásadní je pomoc instruktora při výcviku, a to zejména na úplném začátku. Důležité též je, aby psi začátečníci měli možnost trénovat pasení na ovčích, které jsou již „ochozené“ (již pracovaly se zkušenými psy a vědí, co se od nich očekává). V opačném případě je zde značné riziko, že se výcvik již od začátku nebude ubírat správným směrem.

První kontakt mezi čuvačem a ovci se uskuteční tak, že ovce jsou zavřeny v košáru (ohradě), čuvače necháme volně pobíhat okolo ohrady a pozorujeme, jak na ovce reaguje. Pokud ho zajímají, pozoruje je v ohradě a neagresivně (radostně) štěká, je vše v pořádku. A pokud k tomu má navíc tendenci obíhat dokola košár, je vyhráno. Komplikace nastává, pokud ho ovce vůbec nezajímají a radši zkoumá louku okolo košáru. Komplikací by též bylo agresivní chování čuvače vůči ovčím, ale s projevy agresivity čuvače vůči ovčím jsme se téměř nesetkali.

Druhý krok představuje již přímý kontakt čuvače se stádem ovcí v košáru. Výcvik v této fázi usnadní, pokud čuvač umí přijít na zavolání či umí poslechnout základní povel k vyslání do určitého směru. Pokud chceme mít stoprocentní jistotu, že čuvač ovčím neublíží, můžeme mu před prvním přímým kontaktem s ovci nasadit košík. Psovod vstoupí s čuvačem do košáru a snaží se ukázat psovi, že by měl obíhat stádo po obvodu košáru tak, aby ovce byly mezi ním a psem (na povel „dozadu“, „okolo“ nebo „zpět“). Posílá tedy psa obíhat ovce – vždy z jedné a z druhé strany. Pokud čuvač projeví tendenci občas některou ovci štípnout nebo zatahat za ocas, důrazně ho napomeneme a nepřipustíme to.

Třetí krok představuje nácvik vodění ovcí na volné louce. I zde situaci usnadní, pokud čuvač umí přijít na zavolání. Na úplný začátek můžeme použít dlouhou (třeba desetimetrou stopovací) šňůru, abychom měli psa pod kontrolou. Vysíláme ho, aby obíhal stádo ovcí z jedné a z druhé strany (opět povel „dozadu“, „okolo“ nebo „zpět“), snažíme se, aby pochopil, že ovce by měly být mezi psovodem a psem a pokud nějaká opustí stádo, měl by ji přivést zpět. Tato fáze výcviku vypadá tak, že psovod jde v čele stáda, čuvač je vzadu za stádem, neměl by ovce nijak obtěžovat štípáním nebo taháním za ocas a pouze štěkáním a obíháním by je měl usměrňovat, aby následovaly psovoda.

Čtvrtým krokem je vyvedení stáda z košáru. Psovod otevře košár a vyše psa dozadu za stádo. Ovce se dají do pohybu a pes je jistým způsobem „vytlačí“ z košáru.

Pátým krokem je nácvik zastavení stáda. Psovod jde v čele stáda a čuvač vzadu za ovce. Psovod zpomalí krok a nechá se stádem částečně předejít. V momentě, kdy je uprostřed stáda, vyše psovod psa, který byl dosud vzadu za stádem, směrem dopředu před stádo a nechá ho tam zalehnout. Ovce se automaticky zastaví, když před nimi stojí pes. Dále následuje buď tzv. „zapasení“ (ovce se začnou pást a pes leží před stádem), nebo další manipulace se stádem. Určitou alternativou k tomuto provedení zastavení stáda je mnohem jednodušší cvik, kdy psovod jdoucí vepředu nechá psa vzadu a nechá ho tam zalehnout. V momentě, kdy pes leží, psovod se otočí o 180 stupňů a prochází zpět prostředkem stáda směrem k ležícímu psu. Ovce mají tendenci se za psovodem otočit a jít za ním, ale přítomnost ležícího psa je zarazí a ony se před psem zastaví.

Šestým krokem je nácvik vyslání psa a přivedení ovce. Tento cvik navazuje na předchozí cvik, kdy pes leží před nebo někde vedle stáda. Psovod chce pokračovat v chůzi se stádem, proto dojde k ležícímu psu, nebo si ho přivolá, a pak ho vyše za ovce a chce, aby mu stádo přivedl. Když se tak stane, psovod se postaví do čela stáda a jde dále v čele stáda, čuvač hlídá a vede stádo vzadu.